

УДК 371.622:023

Матвіюк О. В.

Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне

УНІВЕРСАЛІЗАЦІЯ ПРОСТОРІВ ЯК ОСНОВНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ВИМІРІ

Матвіюк О. В. Універсалізація просторів як основний вектор розвитку університетських бібліотек в європейському соціокультурному вимірі. В статті розглядаються принципові зміни щодо функціонально-планувальної структури наукових бібліотек. Встановлено, що існує потреба у створенні моделі університетської бібліотеки як цілісного структурного елементу науково-дослідницької системи. Проводиться аналіз європейського досвіду створення навчально-наукових просторів. Визначаються основні вимоги щодо влаштування уніфікованих приміщень. Подано фотографічні матеріали із зафіксованими планувальними та інтер'єрними рішеннями щодо організації та універсалізації просторів на прикладі європейських університетів. Запропоновано певні заходи, спрямовані на визначення пріоритетних напрямків у подальшому розвитку університетських бібліотек з точки зору вказаної проблематики.

Ключові слова: функціональна модель, університетська бібліотека, науково-технічний прогрес, функціональна зона, простір.

Матвіюк О. В. Универсализация пространств как основной вектор развития университетских библиотек в европейском социокультурном измерении. В статье рассматриваются принципиальные изменения функционально-планировочной структуры научных библиотек. Установлено, что существует потребность в создании модели университетской библиотеки как целостного структурного элемента научно-исследовательской системы. Проводится анализ европейского опыта создания учебно-научных пространств. Определяются основные требования по устройству унифицированных помещений. Представлены фотографические материалы с зафиксированными планировочными и интерьерными решениями по организации и универсализации пространств на примере европейских университетов. Предложены

определенные мероприятия, направленные на определение приоритетных направлений в дальнейшем развитии университетских библиотек с точки зрения указанной проблематики.

Ключевые слова: функциональная модель, университетская библиотека, научно-технический прогресс, функциональная зона, пространство.

Matviyuk O. Universalization spaces as main vector of development of University libraries in the European socio-cultural dimension. Background. During the last period of the formation of University libraries, need universalization of their spaces under influence of new information technologies and user needs. Objectives. Disclosure of major functional transformations in the layout of the library. Methods. The research of indicated problems conducted with attraction of general scientific and special scientific methods. Results. The result of the research is identify the main changes in the layout of the University libraries, identifying new areas for intensive work of teachers and students. Conclusions. The author focuses on a fundamentally new approach to the design of University libraries, taking into account factors have changed their function. The universalization of the University library spaces will contribute to more effective research work because there are possibilities of carrying out multiple processes simultaneously, such as: conferences, webinars, individual courses, lectures.

Keywords: functional model, university library, scientific-technical progress, functional area, space.

Постановка проблеми. Кожен історичний період характеризується превалюванням розвитку певного типу бібліотеки, що обумовлено як виконуваними нею соціальними завданнями (збирання, зберігання, поширення знання та іншими), так і загальними тенденціями культурного та освітнього поступу. Бібліотекознавча думка, представлена у працях учених XVIII–XIX ст. (у контексті розвитку питань організаційно-управлінського облаштування бібліотек як книгосховищ та опрацювання фондів), невід'ємно пов'язана із розвитком основних типів бібліотек. Так, XVII ст. було часом найбільшого розвитку церковних і монастирських бібліотек, XVIII ст. визначається як період активного становлення університетських бібліотек. На межі XVIII і XIX ст. в Європі сформувалися бібліотеки нового типу — національні, в XIX ст. домінуючим фактором стала поява і розвиток академічних бібліотек, важливим кроком у розвитку освіти і культури вважалися бібліотеки народні (публічні), з появою яких бібліотека стала самостійним фактором у справі поширення знань. У цей же період остаточно встановився погляд на бібліотеку як самостійний фактор культури [1]. Генеза бібліотекознавчої думки XX ст., аналіз основних напрямів діяльності провідних бібліотечно-інформаційних установ світу і Європи дозволяє дійти висновку, що найвпливовішим типом серед бібліотек на початку XXI ст. є комплексні науково-інформаційні центри, які одночасно виконують цілий спектр різноманітних функцій і по-

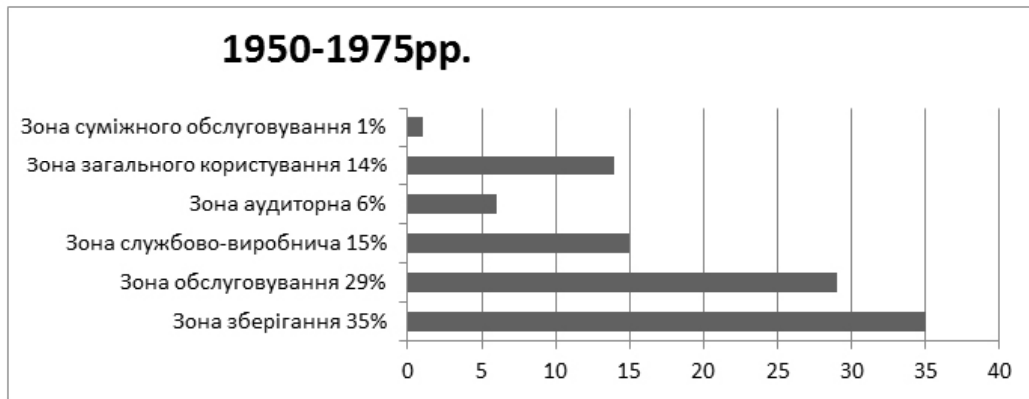

Рис. 1. Співвідношення площ основних функціональних зон університетських бібліотек 1950–1975 р. (Черненко Г. Н., 2011 р.)

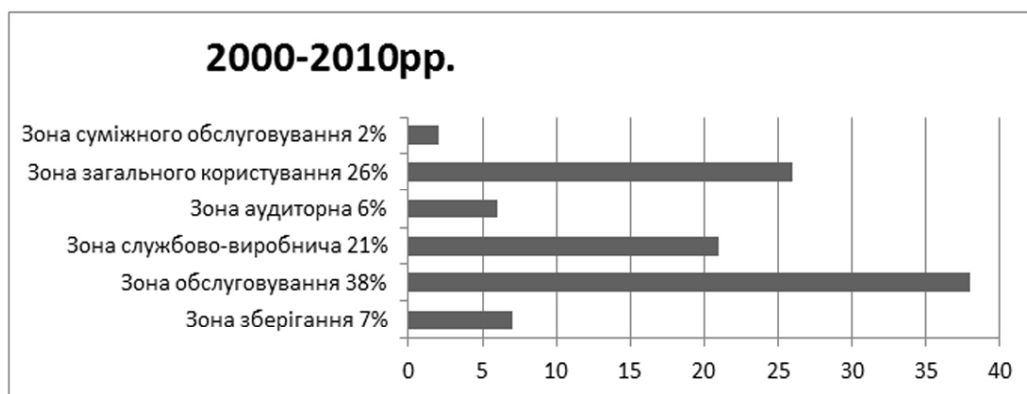

Рис. 2. Співвідношення площ основних функціональних зон університетських бібліотек 2000–2010 р. (Черненко Г. Н., 2011 р.)

ступово трансформуються в установи, в яких саме «бібліотечно-інформаційна» частина є лише базовою, а факультативні частини або структури (музеї, архіви, виставкові та навчальні центри, книгарні, театри тощо) додають особливого змісту їхньому соціокультурному та інформаційному простору. Під впливом нововведених функцій бібліотеки, її простір піддається трансформації, яку потрібно дослідити з урахуванням особливостей тих процесів, які змінюють її функціонально-планувальну структуру. Важливим фактором у планувальній структурі бібліотеки є універсализація просторів під потреби тих чи інших користувачів, із забезпеченням ергономічних особливостей для створення комфортних умов наукової роботи.

Зв'язок із науковими чи практичними завданнями. Дослідження проведено відповідно до теми «Ергономічні принципи формування архітектурного середовища будівель університетських бібліотек» затвердженою вченою радою навчально-наукового інституту будівництва та архітектури Національного університету водного господарства та природокористування (протокол № 2 від 23.10.2014 р.).

Актуальність теми. Структура сучасної університетської бібліотеки, порівняно з традиційними прикладами, значно трансформується та усклад-

нюється за рахунок розширення комунікативних функцій даної установи. Поряд із приміщеннями, пов'язаними з бібліотечним технологічним процесом, все більшого значення набуває розвиток у структурі університетської бібліотечного комплексу громадських просторів, які являють собою істотний об'ємно-планувальний компонент. Їх площа в структурі будівлі за останні десятиліття, в середньому, збільшилася майже вдвічі. Особливо активне зростання площ громадських просторів і розширення їх номенклатури відбувається з початку XXI століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з функціональною організацією приміщень університетських бібліотек, неодноразово ставили перед собою дослідники Ф. Н. Пащенко, А. Б. Паперно, Б. Ф. Володин, Г. Н. Черненко. Різні аспекти архітектурного проектування будівель бібліотек розглядаються в монографії Л. З. Амлинського «Композиційно-планувальні рішення і технічне устаткування наукових бібліотек: бібліотекознавчий аспект». Однак чимало аспектів зазначеної проблеми залишаються невисвітленими.

Мета статті. Визначити та проаналізувати вплив сучасного інформаційного суспільства та його потреб на прикладі функціональної реорганізації просторів університетських бібліотек. Ви-

Рис. 3. Приміщення з не бібліотечними функціями в проектах дослідників Shill Harold, Shawn Tonner

значити напрямки універсалізації приміщень під потреби користувачів. Визначити пріоритетні напрямки наукової діяльності, що безпосередньо впливають на створення чи універсалізацію приміщень для проведення цих заходів. Проаналізувати способи трансформації бібліотечного простору на прикладі закордонного досвіду.

Виклад основних матеріалів дослідження.

Соціокультурний простір бібліотеки, а особливо наукової — це специфічне поєднання факультативних функцій із різноманітними засобами їхньої реалізації. Концепція інформаційного простору європейської наукової бібліотеки формується під безпосереднім впливом сучасних тенденцій розвитку інформаційно-комунікативних технологій, збагачується досвідом міжнародного співробітництва, дедалі частіше трансформується під впливом спільних міждержавних або міжнародних програм і проектів [4].

З розвитком науково-технічного прогресу, слід проаналізувати вплив тих чи інших технічних засобів на потребу виділення площі для певного типу бібліотечного процесу. На основі діаграм Г. Н. Черненко чітко змінюється співвідношення зони зберігання з 35 % загальної площі приміщень у 50-х роках ХХ ст. (рис. 1) до 7 % у 2010-му (рис. 2).

Впровадження в бібліотечну діяльність цифрових технологій суттєво змінює особливості використання багатьох приміщень, а також їх площі в структурі бібліотеки. Поява інформації на цифрових носіях вимагає перегляду, та удосконалення планувальної організації нових просторів для їх зберігання. Так у планувальній структурі бібліотек з'являються аудіо- та відеотеки, комп'ютерні класи та конференц-зали тощо. Важливим є і той факт, що зберігання такого виду продукції уможливило суттєво зекономити площу сховища. Все більшого

значення в функціонально-просторовій організації займають приміщення з небібліотечними функціями (рис. 3) [6].

Проведений аналіз впливу технологічного прогресу на сучасний розвиток бібліотеки вишу, підходів до формулювання місії, дозволяє визначити місію бібліотеки ВНЗ на сучасному етапі наступним чином: місія бібліотеки вищого навчального закладу на сучасному етапі служить реальною та випереджаючою інформаційною моделлю його освітнього, науково-дослідного і педагогічного процесів [2]. При збереженні традиційного переліку практичних напрямів вузівських бібліотек щодо реалізації місії, принциповою новизною цього моменту є зміни форми та якості їх здійснення насамперед за рахунок впливу процесу інформатизації.

Принципово новим є підхід до створення просторів для проведення навчально-дослідницьких та наукових процесів, оскільки вони часто взаємодіють між собою (рис. 4).

Одним із яскравих прикладів організації ізолюваних просторів є читальний зал бібліотеки приватного університету *Seikei* в місті Мусасіно, Токіо, Японія. Ізолювані простори мають назву «планети», ці сучасно оформлені номери підвищеного комфорту можуть бути використані для проведення зустрічей або для роботи в групі. Такий футуристичний підхід до створення середовища, безумовно, виглядає як надихаюче на розвиток місце для молодих розумів (рис. 5).

Такий неординарний підхід в організації планувальної структури дозволяє проводити будь-які процеси, які потребують відокремлених просторів в один і той самий проміжок часу, тим самим створюючи однаково комфортні умови. Основною метою було створити новий тип бібліотеки, де діалог між студентами не створював би незручностей для інших

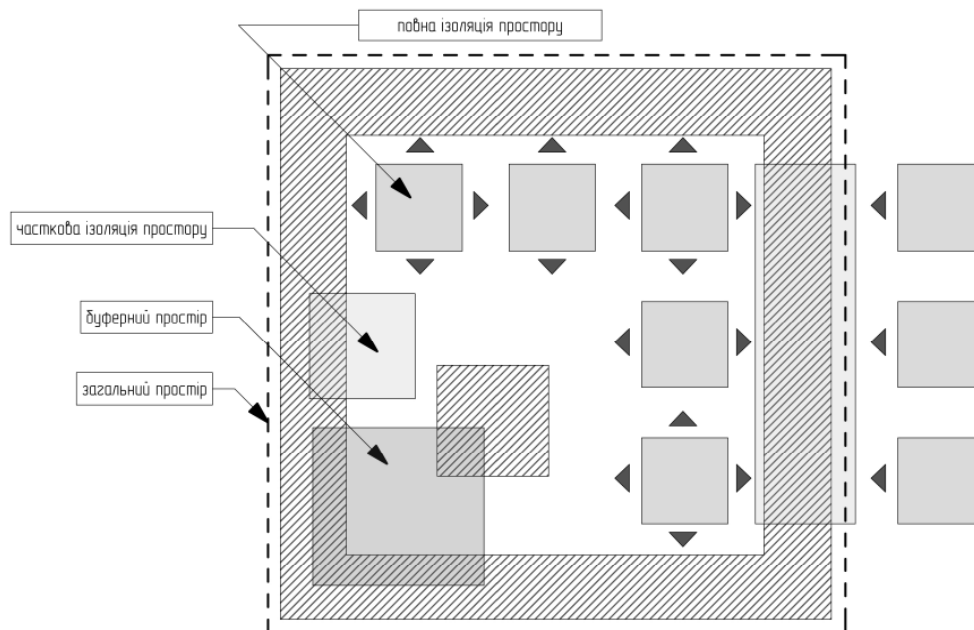

Рис. 4. Схема розміщення просторів для навчально-дослідницьких та наукових цілей з можливістю їх подальшого розширення. (Матвіюк О. В.)

Рис. 5. Читальний зал бібліотеки приватного університету Seikei, в місті Мусасіно, Токіо, Японія.
<http://thebridge.jp/en/2013/03/seikei-university-library>

користувачів. До традиційної бібліотеки студенти приходять, щоб знайти книги, які вони шукають, і потім вони йдуть, щоб читати й працювати спокійно. Seikei Університет хотів винайти у своїй бібліотеці такі простори, де у студентів виникають дискусії та обмін думками про свої напрацювання [7].

Впровадження інформаційних технологій у вузівських бібліотеках на сьогодні час ведеться за напрямками: формування й обробка книжкових фондів, створення електронного каталогу, використання технології штрихового кодування, електронна видача документів, інтегрування бібліотечних процесів у єдину інформаційну систему ВНЗ. Зміни у функціонуванні вузівської бібліотеки, що склалися внаслідок впровадження комп'ютеризації, сприяють створенню принципово нових можливостей для повноцінної реалізації її призначення.

Цікавим з точки організації функціональних просторів та архітектурного вирішення наукового середовища є нова бібліотека для одного з найвідоміших гуманітарних вишів Японії — Університету мистецтв Мусасіно (рис. 6). Внутрішній простір бібліотеки, організовано за принципом лабіринту: книжкові стелажі утворюють коридори і читальні зали таким чином, що з по них можна і просто гуляти, розглядаючи всі книги поспіль, і швидко переміщуватися з однієї зони в іншу, якщо читача цікавить якась конкретна тема. Фонд рідкісних видань відділений від іншої частини бібліотеки за допомогою конференц-зали, виставкових просторів і низки невеликих затишних приміщень, призначених для зосередженої індивідуальної роботи. Громадські ж зони, куди може прийти будь-який читач, навпаки, оформлені гранично демократично. Наприклад,

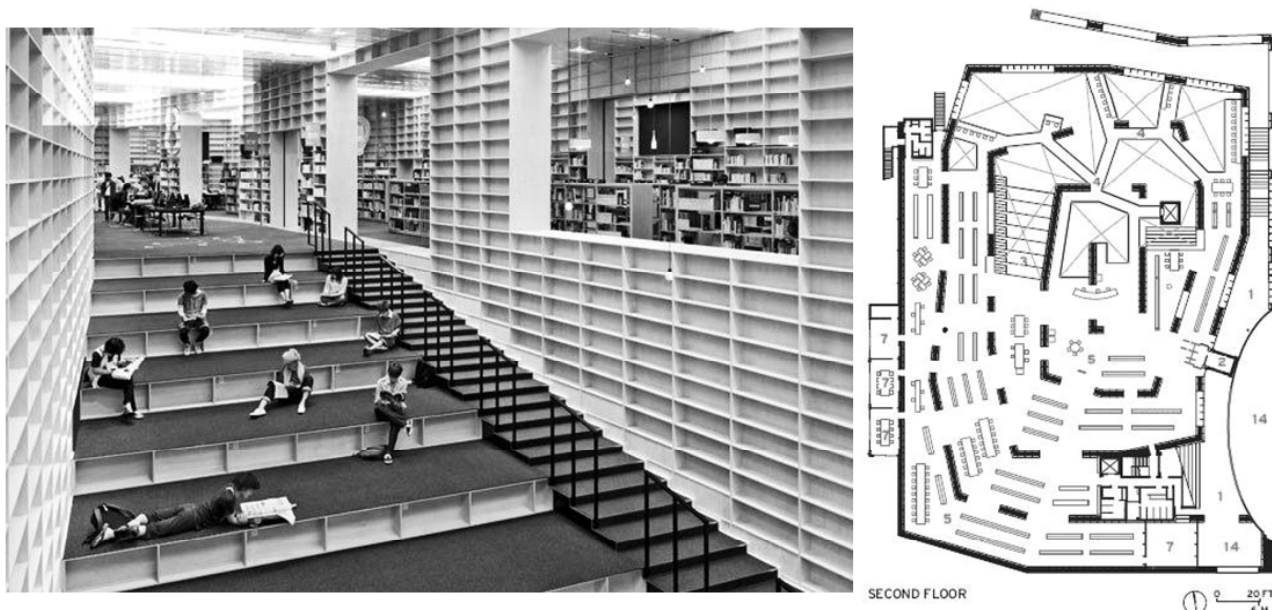

Рис. 6. Бібліотека Університету мистецтв Мусасіно. Внутрішній вигляд. План 2-го поверху (с) SouFujimoto. Зображення з сайту archrecord.com

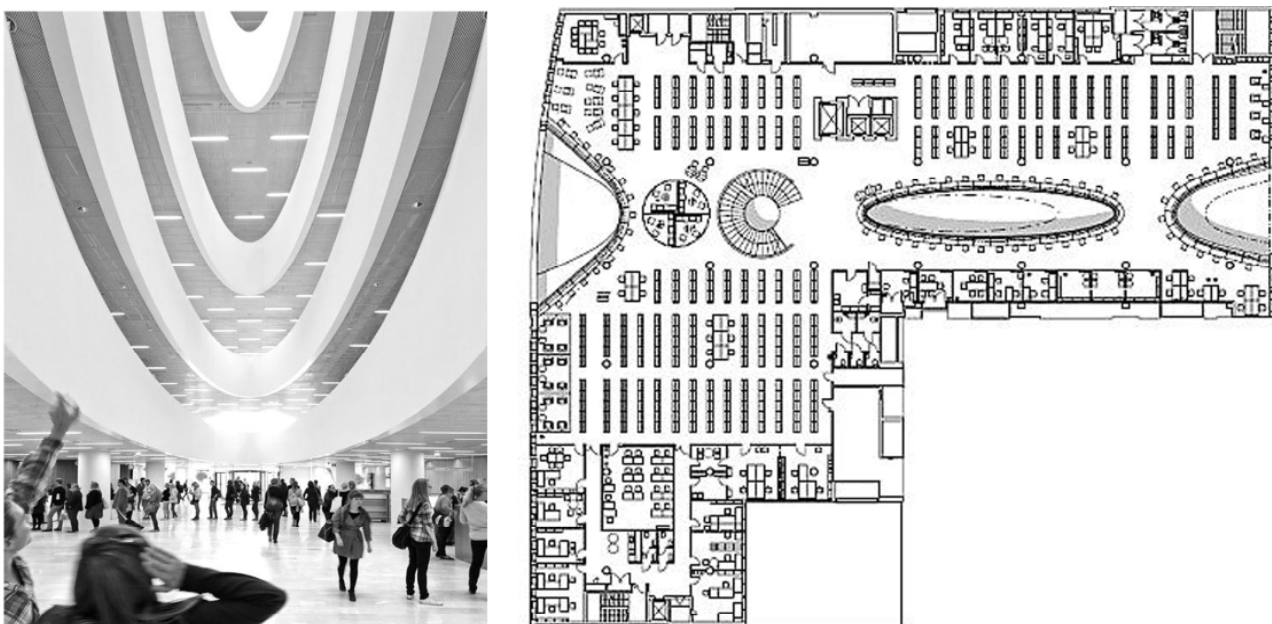

Рис. 7. Головна Бібліотека Гельсінського університету. Загальний вигляд атриуму. План 5-го поверху. Зображення з сайту archrecord.com

місцем для читання і неформального спілкування тут служать не тільки традиційні читальні зали, але й центральні сходи, також утворені з книжкових полиць. На поверхні широких сходів можна сидіти і навіть лежати, а книги і журнали після прочитання просто поставити назад під ноги [8].

Читальна зона найбільш складна з точки зору організації комфортного освітлення, оскільки повинна бути обладнана як природним, так і штучним освітленням. Робочі місця читачів зазвичай розташовуються не далі ніж на 4,5 метри вглиб від світлового прорізу. Враховуючи, що сучасні університетські бібліотеки мають порівняно широкі

корпуси, проблема природної освітленості всього будинку вирішується за допомогою застосування атриумів і внутрішніх дворів. Атриуми в бібліотеках можуть служити об'єднуючим громадським простором, що містить засоби вертикальної комунікації (ескалатори, ліфти, сходи) і відігравати роль потужного композиційного акценту в структурі будівлі [5]. Такі архітектурні прийоми не тільки вирішують проблему природного освітлення для всього об'єму будівлі, але й забезпечують зв'язок внутрішнього та зовнішнього просторів (рис. 7).

Велика частина бібліотеки, її архіви та лекційні зали розташовані в підземних рівнях, для того,

щоб будівля не піднімалася над сформованою забудовою «старого міста». Входи в ці рівні освітлюються еліптичним світловим атріумом в середині будівлі. Краї балконів еліптичного атріуму зміщені в бік центру будівлі. Тому в центрі природне світло прямо зверху (від неба в zenіті) проникає в середню частину будівлі. Це дає і дивовижні інтер'єрні ефекти, коли сторона атріуму з вертикальним розташуванням країв балконів виглядає інакше, ніж сторона, балкони якої сильно нависають один над одним. Таким чином, заплутатися в виходах на різні вулиці неможливо.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Все більшого значення у планувальній структурі бібліотеки набувають приміщення призначені для колективної роботи: лекційні зали, до складу яких обов'язково долучається можливість відеосупроводу, приміщення для творчості (групові), конференц-зали, аудиторії центрів навчально-наукових інститутів. В попередній статті [3] автором були приведені приклади організації світло-кольорового рішення, де забарвлення окремих функціональних блоків дає можливість користувачу швидше орієнтуватися в будівлі та між її окремими елементами. Як правило останнім часом закордонний досвід засвідчує появу приміщень, які не мають прямого відношення до навчально-наукового процесу, до таких можна відвести приміщення, орієнтовані на навчання відвідувачів пенсійного віку по спеціальному курсу. Наприклад, у Литві на базі бібліотечних будівель започатковано навчання людей похилого віку користуватися інтернетом. Як показала практика, бажаючих освоїти нові принципи користування інформативними джерелами перевищує очікування, тому постала задача у перепрофілюванні деяких площ під потреби користувача. Відбувається впровадження у функціонально-планувальну структуру університетської бібліотеки приміщень, пов'язаних із суміжним обслуговуванням відвідувачів: громадських організацій, відділень банків і пошти, клубів за інтересами.

З цього можна зробити **висновок**, що існує потреба у створенні моделі університетської бібліотеки як цілісного структурного елементу науково-дослідницької системи, підрозділи якої давали б можливість універсалізувати функціональні простори, пристосовуючи їх до конкретного виду ді-

яльності та потреб користувача. Спектр додаткових функцій цієї моделі досить широкий і варіюється в залежності від конкретних завдань, що стоять перед бібліотекою та університетом в тих чи інших соціокультурних, історичних, містобудівних умовах. Універсалізація функціональних просторів бібліотеки дасть змогу розширити спектр послуг в конкретному середовищі, проаналізувати потреби користувачів, визначити основні елементи у формуванні сприятливого комфортного середовища, яке могло б нести полі функціональну функцію. За умови грамотного підходу до універсалізації приміщень сучасних університетських бібліотек з'являється можливість більш раціонального розміщення суспільних просторів, спрямованих на розширення можливостей бібліотеки в залежності від соціокультурних, технологічних вимог університету.

Література:

1. Володин Б. Ф. Всемирная история библиотек / Борис Федорович Володин. — СПб.: Профессия, 2002. — 352 с.
2. Кудряшова Г. Ю. Эволюция миссии вузовских библиотек: дис. ... кандидата педагогических наук: 05.25.03 / Кудряшова Галина Юрьевна. — Челябинск, 2003. — 208 с.
3. Матвіюк О. Роль світло-кольорового середовища в університетських бібліотеках та його вплив на користувача: матеріали міжнар. конф. [«Формування науково-освітньої політики»], (Київ, 31 травня 2014 р.) / О. Матвіюк; Центр н.п. 2014, [2] — 162 с.
4. Наукова бібліотека ХХІ століття в європейському соціокультурному вимірі [Електронний ресурс] / О. Воскобойнікова-Гузєва // Вісник Львівського університету. Сер.: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології, 2010. — Вип. 5. — С. 173–177. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlukbit_2010_5_17.pdf.
5. Черненко Г. Н. Особенности организации архитектурной среды университетских библиотек [Електронний ресурс] / Г. Н. Черненко // Архитектон: известия вузов. — № 32. — 2010. — Режим доступа: http://archvuz.ru/2010_4/3.
6. Shill Harold and Shawn Tonner. "Creating a Better Place: Physical Improvements in Academic Libraries, 1995-2002." [Електронний ресурс] / College and Research Libraries 64.6 (2003) 431-466. Education Full Text. Web. 12 December 2008. — Режим доступу: <http://www.ringling.edu/fileadmin/content/library/newlibrary/public/CreataBetterPlace.pdf>.
7. Mitsuhashi Y. The future of libraries? In Japan, elevated study pods encourage conversation [Електронний ресурс] / Mitsuhashi Yukari, 2013. — Режим доступу: [conversationhttp://thebridge.jp/en/2013/03/seikei-university-library](http://thebridge.jp/en/2013/03/seikei-university-library).
8. Musashino Art University Library [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.archi.ru/projects/world/7076/biblioteka-universiteta-iskusstv-musasino>.